

ADORJÁNI ZSOLT

CALLIMACHUS PINDARICUS (CALL. *HEC. FR.* 69 H)

Kallimachos híres kiséposzának, a *Hekalénak* egyik hosszabb töredéke (*fr.* 69 Hollis) azt a jelenetet ábrázolja, amikor Marathón lakói Théseust fogadják, miután az attikai hős elfogta a helységet hosszú ideig rettegésben tartó bikát. Az ötödik sortól kezdődő szakasz Théseus szavait egyenes beszédként adja vissza, mellyel a bikát szarvánál fogva vezető hős a népet megállásra bírja és hírnököt meneszt apjához:

- 5 ‘μίμνετε θαρσήεντες, ἐμῶ δέ τις Αἰγείι πατρί
νεύμενος ὅς τ’ ὠκιστος ἐς ἄστυρον ἀγγελιώτης
ᾧ δ’ ἐνέποι—πολέων κεν ἀναψύξειε μεριμνέων—
Θησεὺς οὐχ ἑκάς οὔτος, ἀπ’ εὐύδρου Μαραθῶνος
ζ]φὸν ἄγων τὸν ταῦρον.’ ὁ μὲν φάτο, τοὶ δ’ αἰόντες
10 π]άντες [i]ῆ παιῖον ἀνέκλαγον, αἴθι δὲ μίμνον.
οὐχὶ νότος τόσσην γε χύσιν κατεχεύατο φύλλων,
οὐ βορέης οὐδ’ αὐτὸς ὄτ’ ἐπλετο φυλλοχόος μείζ,
ὄ]σσα τότ’ [á]γ[ρ]ῶσαι περὶ [τ’] ἀμφὶ [τ]ε Θησεῖ βάλλον,
οἷ μιν ἐκυκλώσαν]το περισταδόν, αἰ δὲ γυναῖκες
15 στόρνησιν ἀνέστεφον.¹

(1–14: *PRain* VI [= Tabula Vindobonensis], 14–15: Suid. IV. 438. 4)

Ez a megtisztelő fogadtatás a győzedelmes ἄθλος után egyértelmű atlétikai összefüggést teremt.² A mű kommentátora, A. S. Hollis Pindarost idézi, hogy a φυλλοβολία rítusának hagyományát megvilágítsa.³ Ennek ellenére a szöveg hely pindarosi hátterét

¹ „Maradjatok bátran, s valaki, aki a leggyorsabb, siessen a városba és vigye meg apámnak, Aigeusnak a következő hírt – sok gondtól szabadítaná meg őt ezzel –: »Théseus maga sincs távol már, aki a jövizű Marathón mezejéről készül idevezetni a bikát élve.« Így szólt, a nép pedig hallván ezt, ié paian kiáltásban tört ki és a helyén maradt. Sem a déli szél nem képes oly sok levelet a földre fújni, sem az északi, még a lombhullató évszak idején sem, mint amennyit akkor a Théseust körülvevő helybeliek a hős köré és fölé szórtak, az asszonyok pedig megkoszorúzták öveikkel.

² Vö.: G. B. D’Alessio: Callimaco. Inni Epigrammi Ecalle. Introduzione, traduzione e note. Milano 1996. 316, 80 jegyz.

³ A. S. Hollis: Callimachus: Hecale. Oxford 1990. 222 ad 11 skk.

mind ez idáig senki sem méltatta kellőképpen.⁴ Théseus szavai tartalmilag és szerkezetileg is a 14. olymipiai óda befejezésével vethetők össze:

20 μελαντειχέα νῦν δόμον
 Φερσεφόνας ἔλαθ', Ἄχοϊ, πατρὶ κλυτὰν φέροισ' ἀγγελίαν,
 Κλεόδαμον ὄφρα ἰδοῖς', υἱὸν εἵπης ὅτι οἱ νέαν
 κόλποις παρ' εὐδόξοις Πίσας
 24 ἔστεφάνωσε κυδίμων ἀέθλων πτεροῖσι χαίταν.⁵

Mindkét költői szövegben győzelemről van szó (Théseus győzelme a marathóni bika fölött ~ a boiót Asópichos győzelme stadionfutásban). Mindkét esetben a fiú által megszerzett győzelem hírért követ viszi meg az apának. Ám már ezen a ponton megnyilvánul Kallimachos variációs művészete: a pindarosi költemény követé a megszemélyesített Échó, a *Hekaléban* az egyik névtelen (τις) szemlélő, aki gyorsasága alapján (ὄκιστος) bizonyul alkalmasnak a feladatra. Pindarosnál az apa a halott Kleodamos az alvilágban (δόμον / Φερσεφόνας), Kallimachosnál viszont az élő Aigeus Athén városában (ἄστυρον).

A két szöveghely párhuzamát a szerkezeti hasonlóság erősíti: mindkettőben a beszélő *oratio rectában* fordul az aktuális követhet (Ἄχοϊ ~ τις [...] ἀγγελιώτης), ezt követi a megbízást kifejező ige (εἵπης ~ ἐνέποι), majd maga az üzenet: a fiú (Θησεύς ~ υἱόν) a megfelelő helyszínen (κόλποις [...] εὐδόξοις Πίσας ~ ἀπ' εὐδύρου Μαραθῶνος) győzelmet aratott.⁶ A beszélők természetesen különböznek: Pindarosnál a szerzői én (vö. ἔμολον: 18), Kallimachosnál az elbeszélés főszereplője, Théseus. További közös vonások lehetnek még: a két hős fiatalsága (νέαν),⁷ a térség vízgazdagsága (Boiótia [O. 14. 1] ~ Marathón)⁸ és – ismét szerkezeti szinten – a két szövegrész bonyolult szintaktikai felépítése.⁹

⁴ Hollis: i. m. (3. jegyz.) 221 ad 5 skk. Jakoby nézetét ismerteti, aki szerint a hírnökjelenetre valamelyik rokon témájú tragédia volt hatással. Hollis továbbá így ír: „Whether Call's first readers would be reminded of stories about the runner bringing back news of the battle of Marathon, I do not know.” Az óvatosság valóban indokolt, mert egyik nézet sem igazolható szövegszerűen.

⁵ Az idézet B. Snell – H. Maehler (edd.): *Pindari carmina cum fragmentis*. I: Epinicia. Leipzig 1987⁸ kiadása szerint. Magyar fordításban: *Eredj most, Échó, Persephoné feketefalú házába s vidd meg atyjának a siker hírért, hogy látva Kleodamos megmondá neki, hogy fia az ő dicsőségére Pisa hírneves völgyében fiatal haját a dicsőséges játékok szárnyaival koszorúzta*. A szövegrész értelmezéséhez a vers egészének összefüggésében vö. Adorjáni Zs.: *Szem és tekintet Pindaros költészetében*. Budapest 2014. 17–26.

⁶ Amint azt Hollis: i. m. (3. jegyz.) 221 ad 8 megjegyzi, a Θησεύς οὐκ ἕκασ οὔτος kifejezés Homéros egyik helyére utal (β 40). Igen vonzó elképzelés, hogy a pindarosi utalás a homérosi allúzióval fonódik össze. Hasonló jelenséggel a *phyllobolia* kapcsán még találkozni fogunk (l. alant).

⁷ Vö.: Hollis: i. m. (3. jegyz.) 220 ad 3 Théseus fiatalságához. L. még M. A. Harder: *Callimachus: Aitia*. II: *Commentary*. Oxford 2012. 541 sk.

⁸ Az εὐδύρος olyan melléknév, melyet Homéros nem használ, Pindaros azonban (*P*. 1. 79) igen. Vö. még Hollis: i. m. (3. jegyz.) 221 ad 8.

⁹ Az ἐμῶ δέ τις Αἰγεί πατρὶ kifejezéshez vö.: Hollis: i. m. (3. jegyz.) 11 és 220 ad 5. A visszhangszerűen töredezett szerkezetű Pindaros-mondathoz vö.: Adorjáni: i. m. (5. jegyz.) 26 sk.

Egy másik hasonló Pindaros-hely, melynek hatása a kallimachosi megfogalmazásra nem kizárható, a nyolcadik olympiai óda (81–83): Ἑρμᾶ δὲ θυματρὸς ἀκούσαις Ἰφίων / Ἀγγελίας, ἐνέποι κεν Καλλιμάχῳ λιπαρὸν / κόσμον Ὀλυμπία (...). Itt a követ maga a híradás, Angéla, Hermés lánya, a címzett – a scholionok tanúsága alapján¹⁰ – két elhunyt hozzátartozó: a győztes apja, Iphión, és anyai nagybátyja, Kallimachos (*nomen est omen*). Kettős közvetítésről van tehát itt is szó: Iphión hallja Angéliától fia, Alkimedón olympiai győzelmének hírét és továbbítja Kallimachosnak. Ami ezúttal hiányzik, az a közvetlen hozzáfordulás a követhoz és az üzenet kifejtett formája, ami pedig a 14. olympiai ódát és a *Hekalé*-töredéket összekapcsolja. A nyolcadik olympiai ódában ezzel szemben a hír tartalmát a κόσμον Ὀλυμπία nominális megfogalmazásból lehet kihallani. Ugyanakkor az ἐνέποι ige azonossága (*O.* 8. 82 ~ *Hec. fr.* 69. 7) figyelmet érdemel. Néhány sorral az idézett szövegrész előtt pedig a „levélhozó versenyekről” (φυλλοφορῶν ἀπ’ ἀγώνων: 76) van szó, ami a kallimachosi *phylloboliára* (*Hec. fr.* 69. 13) emlékeztet.

A megkoszorúzás motívuma az olympiai ódában (*O.* 14. 24: ἐστεφάνωσε) röviden, de nyomatékosan fejeződik ki, míg Kallimachos mozgalmas jelenetet sző belőle, mely ott végződhetett, ahol a töredék félbeszakad (ἀνέστεφον), ám akár folytatódhatott is az elveszett részben. A koszorúzás mindenesetre mindkét költői szöveg (*O.* 14 és *fr.* 69) közös jellemzője. Miért kap azonban Kallimachosnál a φυλλοβολία ilyen jelentős szerepet? Miért a megvilágítására szolgáló (negatív) hasonlat? Joggal fedez fel ebben Hollis utalást az *Ilias* egyik híres helyére (6. 146–149),¹¹ az értelmezéssel azonban adós marad. Homéros nevezetes levélhasonlata a múlandóságot mint *condicio humanát* érzékelteti, így talán azt is érdemes megfontolni, hogy Kallimachos esetleg a kontextusra, az elmúlás feltartóztatathatatlanság közeledtére is utal.¹² A győzelmi jelenet felhőtlen örömet ezzel a költő némileg korlátozná a hasonlat képviselte szerzői kommentárral. A levelek hullása ugyanis elkerülhetetlen. Így tulajdonképpen Hekalé halálának szomorú jövőjét vetítené előre a költő.

A *communis opinio* szerint a jelenetet a két madár éjszakai, hajnal előtti beszélgetése követte (*fr.* 70–74), melyben a varjú a másik madarat arról igyekezett lebeszélni, hogy Théseusnak megvigye az öregasszony halálának hírét.¹³ Ha ez igaz, két ellentétes híradás állna szemben egymással: a győzelem örvendetes híre, melyet átadnak,¹⁴ és a

¹⁰ Σ ad *O.* 8. 106adfk.

¹¹ Hollis: i. m. (3. jegyz.) 223 ad 11–12.

¹² Bakchylidésnél (*ep.* 5. 64–67) a hasonlat a holtak lelkét jeleníti meg.

¹³ Vö.: Hollis: i. m. (3. jegyz.) 225 és A. *Kerkhecker*: Theseus im Regen. Zu Kallimachos, Hekale fr. 74, 1 Hollis. MH 50 (1993) 4.

¹⁴ Abból, hogy az emberek az első felszólításnak (μίμνυτε) engedelmessé válnak (αὐθι δὲ μίμνυον), arra is következtethetünk, hogy a második felszólításnak (νεύμενος [...] ἐνέποι) is eleget tesznek. Vö.: Hollis: i. m. (3. jegyz.) 222 ad 10 és Appendix IV (355). Ha a második felszólítás teljesítését is kifejtene a költő, ezzel az ötödik és tizedik sort körbeölelő szerkezetet (μίμνυτε – μίμνυον) tenné tönkre.

haláleset jelentése, melyet visszatartanak.¹⁵ Vajon a jelenet sötét háttere talán Pindaros-szal is kapcsolatba hozható? Ismeretes, hogy a levélmetafora Pindarosnál kétértelmű: utalhat a győzelemre, de az emberi élet múlandóságára is.¹⁶ Ahogy a győzelem, úgy az emberi lét is az istenek akaratától függ. Akik felemelnek, el is tudnak buktatni. Múlandóság és élet ugyanakkor nem állnak összeegyeztethetetlen ellentétben egymással. A 14. olympiai ódában a visszhang képében az alvilág és az elhunyt apa is részesei az ünnepnek. Az árnyak és az élők világa egységet alkot, s a győzelem ünneplése összeköti a győztes fiút a halott apával.

A múlandóság témájának jelenléte is inspirálhatta tehát a hellénisztikus költőt, amikor Théseus győzelmi jelenetében Pindarost (O. 14. 20–24) is felidézte. A halott apa motívumát azonban Hekalé halálának előérzetévé formálta át. Míg a sötét tónust a pindarosi levélmetaforika is támogatni látszik, a halál közelségét már nem annyira a pindarosi allúzió, mint inkább a homérosi hasonlat érzékelteti.

ADORJÁNI ZSOLT
PPKE-BTK Klasszika-Filológia Tanszék
adorjanizs@gmail.com

¹⁵ Az emberi élet kiszámíthatatlanságára tett hasonló utalás sejtethető esetleg a *fr.* 113 mögött („*szertjük Hesperost, ám gyűlöljük Phósphorost, jóllehet mindkettő ugyanaz a csillag*”). Vö.: *Hollis*: i. m. (3. jegyz.) 298. Ezt a töredéket a benne foglalt időhatározói jelleg miatt leginkább a *fr.* 74-gyel társíthatjuk, melynek végén a reggeli ébredés jelenete áll (22–28). Mivel ezzel a sorral a töredék megszakad, talán a *fr.* 113 is eredetileg ide tartozhatott. Ez annak a napnak a kezdete, melyen Théseus tudomást szerez Hekalé haláláról. Így az első nap reggele, mely az ifjú hőst a kunyhóban éri s melyet a marathóni bika fölötti győzelem koronáz, éles ellentétben állna ezzel a második reggellel (ami az örvendetes és szomorú híradás ellentétének felelne meg). Az esthajnalcsillagra vonatkozó gnómius megfogalmazás ebben az összefüggésben az időpont megjelölésén túl szerzői kommentár volna a küszöbön álló eseményekkel kapcsolatban: ugyanaz a csillag kedves és gyűlöletes is, amikor azonban olyan napot derít fel, mint Hekalé halálának napja, joggal lehet irtózni tőle.

¹⁶ *R. D. Griffith*: *Leaves in Pindar*. *Eranos* 97 (1999) 58. Vö. még *F. J. Nisetich*: *The Leaves of Triumph and Mortality. Transformation of a Traditional Image in Pindar's Olympian 12*. *TAPA* 107 (1977) 259–263 (egy másik pindarosi óda [O. 12. 13–19] és Homéros levélhasonlata kapcsán).